АДВОКАТСЬКЕ БЮРО
Тамари Бунаєць

СЕМІНАР

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ТА ОПИТУВАННЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ: ЩО ЗАЛЕЖИТЬ ВІД АДВОКАТА?

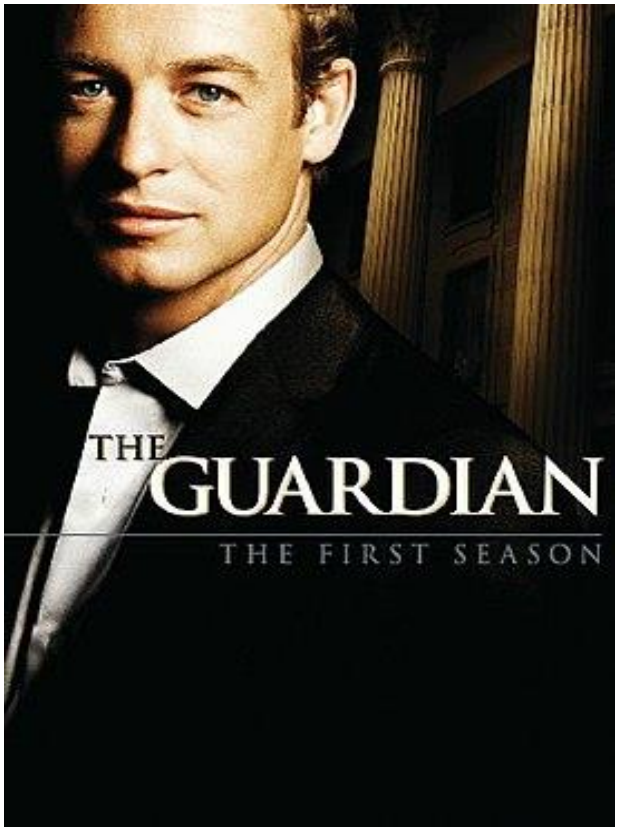
22.02.2020 РОКУ

М. КРИВИЙ РІГ

Комунікація з дитиною: фокус на Soft Skills

- що впливає на те, як ми сприймаємо дитину?
- що впливає на рівень довіри дитини до адвоката, який/яка з нею спілкується?
- які існують стереотипи щодо дітей в суспільстві?

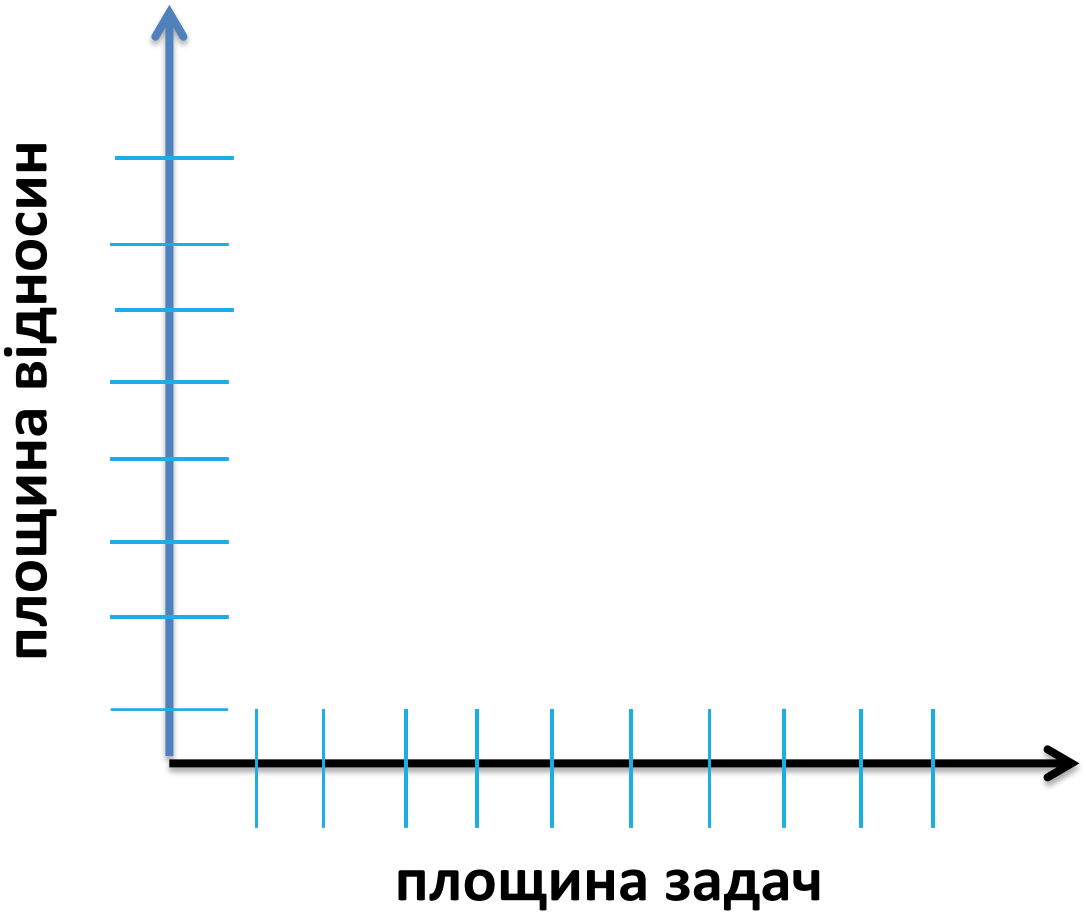
РОБОТА З ВІДЕО

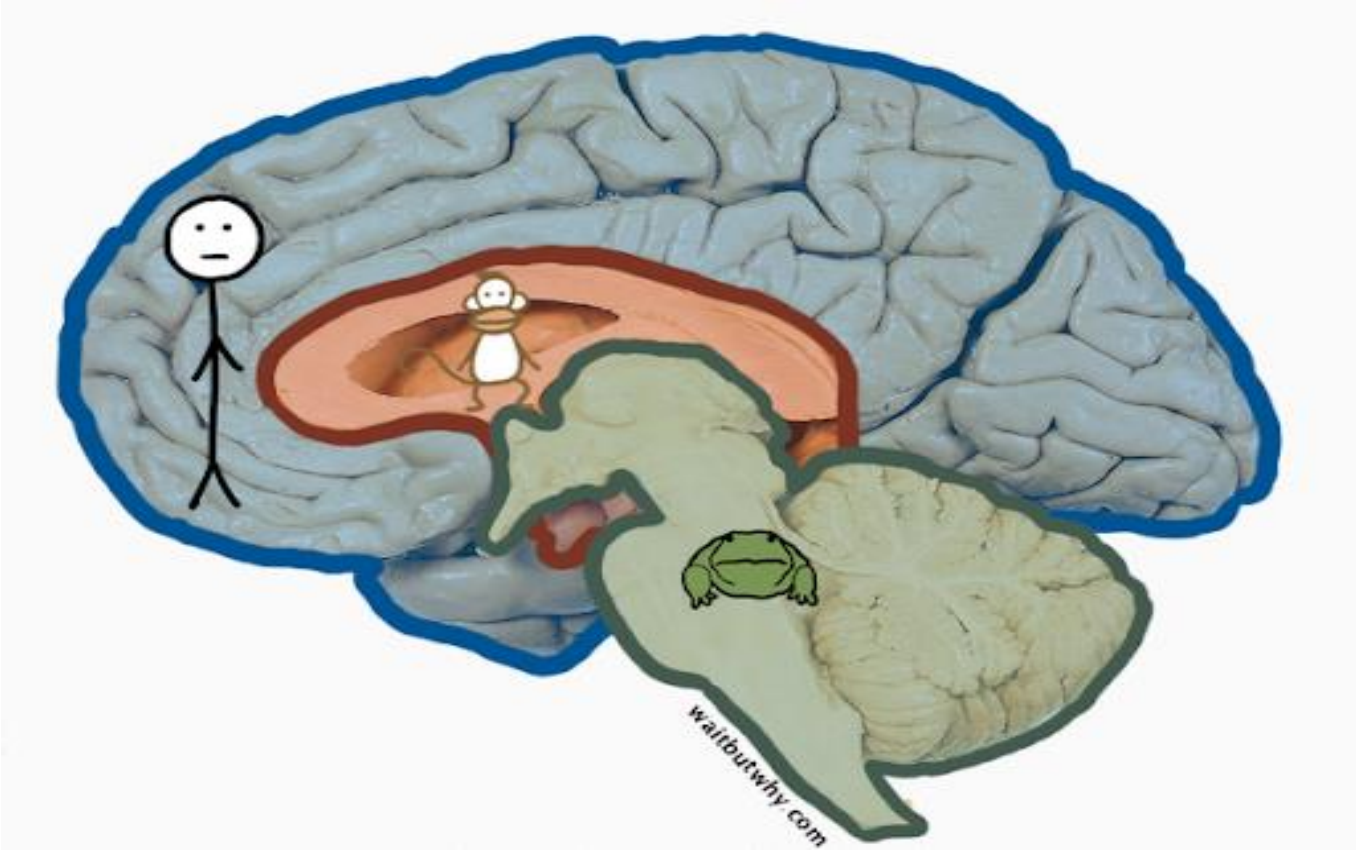
- що було ефективним у комунікації адвоката з дитиною-клієнтом?

- що було неефективним?

ПЛОЩИНА ЗАДАЧ ТА ВІДНОСИН

МОЗОК ДИТИНИ

ЦИКЛ ФОРМУВАННЯ ПОТРЕБ У ДИТИНИ
«За будь якою складною поведінкою стоїть хороша причина (або нереалізована потреба)»

ФІЛЬТРИ СПРИЙНЯТТЯ
СТЕРЕОТИПИ
ЕФЕКТ ОРЕОЛУ
ПРОЕКЦІЇ
ВИБІРКОВЕ СПРИЙНЯТТЯ

КОМУНІКАЦІЙНА
ПЕТЛЯ ПЕРЕКОНАНЬ
01
УСТАНОВКА
02
ПОВЕДІНКА
№1
03
ПОВЕДІНКА
№2
04
ПІДТВЕРДЖЕННЯ
УСТАНОВКИ

як не потратипи в комунікаційну теплю переконань?

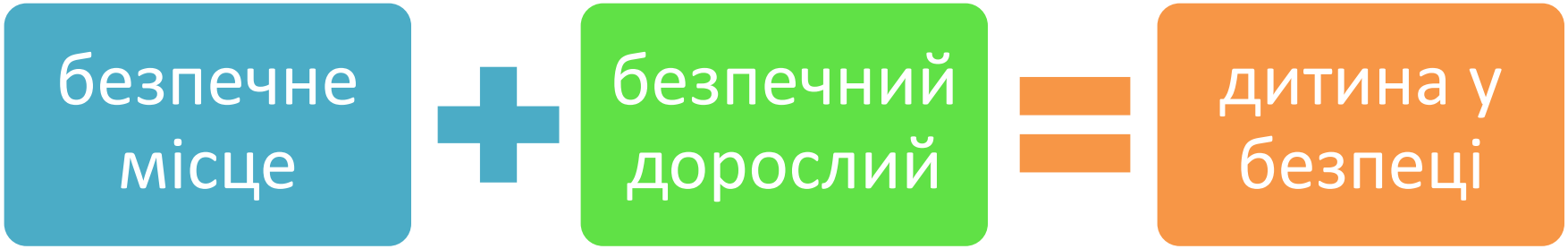

Робота з відео

«формула взаємодії з дитиною»

Законодавчі особливості допиту та опитування дитини

міжнародні стандарти: договори, що були ратифіковані Верховною Радою України та є частиною національного законодавства

норми «м’якого»: стандартні правила, керівні принципи, спостереження, дослідження авторитетних міжнародних організацій, що носять рекомендаційний характер, але за своєю природою та суттю є важливими для дотримання кожною державою

Міжнародні стандарти:

- «Кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження **має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі, як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави**» [п. 4 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року]

- «Держави-учасниці визнають право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, звинувачується або визнається винною в його порушенні, **на таке поводження, що сприяє розвиткові у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві**» [ч. 1 ст. 40 Конвенції ООН про права дитини 1989 року]

До **основоположних принципів поводження з дитиною** належать наступні:

ЗАХИСТ ВІД ДИСКРИМІНАЦІЇ (НЕДИСКРИМІНАЦІЯ ДИТИНИ)
права дітей забезпечуються без жодної дискримінації, у т.ч. не дискримінація дитини в силу її віку

УЧАСТІ
право дитини бути почутою, належна увага до думки дитини, право на отримання інформації

ГІДНОСТІ
до дітей слід ставитися з обережністю, чутливістю та повагою та справедливістю незалежно яким чином вони вступають в контакт з правосуддям

ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
Дотримання елементів належної правової процедури: законність та пропорційність, презумпція невинуватості, справедливий судовий розгляд, право на юридичну допомогу

«НУЛЬОВОЇ» ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НАСИЛЬСТВА
недопущення та своєчасне й ефективне реагування на будь-які прояви насильства щодо дітей.

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (ратифікована у 2012 році)

a) проведення опитувань дитини без необґрунтованої затримки, відразу після повідомлення фактів компетентним органам;

b) проведення опитувань дитини, якщо це необхідно, у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні;

c) проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей;

d) проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та де це доцільно;

e) якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження;

f) можливості супроводження дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше.

Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила», 1985 року)

Керівні принципи ООН для попередження злочинності серед неповнолітніх («Ер-Ріядські керівні принципи», 1990 року)

Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини (прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року)

Керівні принципи щодо дій в інтересах дітей в системі кримінального правосуддя («Віденські керівні принципи», Резолюція ЕКОСОР № 1996/13, 1996 року)

Керівні принципи ООН щодо судочинства у питаннях дітей-жертв і дітей-свідків злочинів (Резолюція ЕКОСОР № 2005/20, 2005 року)

Керівні принципи Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини

- **адвокати**, які представляють інтереси дітей, мають бути навчені та обізнані про права дітей і пов’язані з ними питання, отримувати поточну і поглиблену підготовку та бути у змозі спілкуватися з дітьми на їхньому рівні розуміння;
- діти повинні розглядатися в якості повноцінних клієнтів зі своїми правами, а **адвокати**, що представляють інтереси дітей, повинні доносити думку дитини
- **адвокати** повинні надати дитині всю необхідну інформацію та роз’яснення, що стосуються можливих наслідків поглядів та / або думок дитини

Свідчення та заяви дітей (1)

- опитування та збір заяв дітей повинні, наскільки це можливо, проводитись **кваліфікованими фахівцями**. Всі зусилля мають бути направлені на те, щоб діти надавали свідчення у найбільш **сприятливому оточенні та за найсприятливіших умов**, з урахуванням віку, зрілості та рівня розуміння, а також будь-яких труднощів, які вони можуть мати

- слід заохочувати **аудіовізуальні заяви дітей**, які стали жертвами або свідками, поважаючи права інших сторін на оскарження змісту таких заяв

- **у разі потреби** проведення **більш ніж одного опитування**, вони повинні здійснюватись переважно **однією й тією ж особою**, з тим щоб забезпечити узгодженість підходів до інтересів дитини

- **кількість** опитувань повинна бути максимально обмежена, а їх **довжина** повинна бути адаптована до віку та можливості концентрації уваги дитини.

Свідчення та заяви дітей (2)

- слід **уникати прямого контакту**, протистояння або спілкування між дитиною-жертвою або дитиною-свідком з підозрюваним, наскільки це можливо, якщо тільки дитина-жертва не вимагає цього
- діти повинні мати можливість давати **свідчення** у кримінальній справі **за відсутності підозрюваного**
- існування **менш суворих правил щодо надання свідчень**, таких як відсутність вимоги присяги або інших подібних заяв, або інших дружніх до дітей процесуальних заходів, не повинно само по собі зменшувати значення, яке приділяється свідченням або доказам дитини
- повинні бути розроблені **протоколи опитування**, які враховують різні етапи розвитку дитини, та реалізовані в якості основи для підкріплення свідчень дітей, вони повинні уникати навідних питань і тим самим підвищувати надійність.

Свідчення та заяви дітей (3)

- з урахуванням найкращих інтересів і добробуту дітей, повинна існувати **можливість для судді дозволяти дитині не давати свідчення**
- заяви і свідчення дитини не повинні **вважатися недійсними** аб ненадійними тільки з причини віку дитини.
- повинні бути вивчені можливості прийняття заяви дітей-жертв і дітей-свідків у спеціальних, **дружніх до дітей приміщеннях і оточенні**

Погляд ЄСПЛ (1)

У справі **С. Н. проти Швеції** Суд встановив, що: «Такі справи часто розуміються як випробування потерпілого, зокрема, коли останній мимоволі стикається з відповідачем. Ці особливості ще більш помітні у справах за участю неповнолітнього. При оцінці питання про те, **чи в такому розгляді обвинувачений отримав справедливий судовий розгляд, необхідно враховувати права на повагу приватного життя жертви.** Таким чином, Суд визнав, що у кримінальних справах стосовно сексуального насильства можуть бути прийняті деякі заходи з метою захисту потерпілого, за умови, що такі заходи можуть бути узгоджені з адекватною і ефективною реалізацією права на захист» (п. 47).

[Європейський суд з прав людини (Перша секція), рішення від 2 липня 2002 року, С.Н. проти Швеції, № 34209/96

Погляд ЄСПЛ (2)

У справі **В. С. проти Польщі** Суд запропонував можливі способи перевірки надійності молодої дитини-жертви і вказав, що це може бути зроблено менш інвазивним шляхом, ніж прямий допит. Можуть застосовуватися кілька складних методів, наприклад, допит дитини у присутності психолога із записом питань захистом або в студії, дозволяючи обвинуваченому або його адвокату бути присутнім на такому допиті за допомогою відео-зв'язку або одностороннього дзеркала (п. 61).

[Європейський суд з прав людини (Четверта секція), постанова від 19 червня 2007 року В.С. проти Польщі, № 21508/02]

Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи, яка потерпіла від злочину або є свідком (ст.ст. 226-227 КПК)

Допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря.

Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день.

Особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз’яснюється обов’язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

До початку допиту законному представникові, педагогові, психологу або лікарю роз’яснюється їхній обов’язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання.

До початку допиту законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз’яснюється їхнє право за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі

Особливості допиту неповнолітньої особи, якій повідомлено про підозру у вчиненні злочину (ст.ст. 490-491 КПК):

Допит здійснюється у присутності захисника.

<16

Якщо неповнолітня особа не досягла шістнадцятирічного віку або якщо неповнолітню особу визнано розумово відсталою, на її допиті за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника забезпечується участь законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря.

До початку допиту законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз’яснюється їхнє право ставити запитання неповнолітньому підозрюваному чи обвинуваченому. Слідчий, прокурор вправі відвести поставлене запитання, але відведене запитання повинно бути занесено до протоколу.

У кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним (абз. 4 п.9 ст. 224 КПК України).

Допит малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого може проводитись у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (п. 3 ч. 1 ст. 232 КПК України).

Відповідно до ст. 225 КПК, **допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування може бути здійснено слідчим суддею**.

Нормативно-правові підстави для проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні

Статтею 225 КПК встановлено нормативно-правові підстави для проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. Право сторони кримінального провадження звернутись до слідчого судді з клопотанням про проведення такої слідчої дії виникає за наявності виняткових випадків, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, пов'язаних з:

01 існуванням небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби

02 наявністю інших обставин

Обставинами, які зумовлюють допит потерпілої дитини та свідка, та унеможливлюють його проведення під час судового засідання можуть бути:

психологічні особливості особи малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого
(потерпіла малолітня П у зв'язку з віком та індивідуальними психологічними особливостями могла забути деталі вчиненого щодо неї злочину або через страх та душевні страждання відмовитись давати показання, оскільки злочин був вчинений її батьком);

вплив на покази малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого у майбутньому з боку дорослих осіб *(враховуючи те, що свідок ОСОБА_2 є неповнолітнім, при цьому являється племінником ОСОБА_3, останній може вплинути на повноту та достовірність показань свідка, який внаслідок цього може їх змінити)*;

проживання малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого у іншій місцевості *(неповнолітня потерпіла ОСОБА_2 навчається в школі, у зв'язку з чим змушена виїхати до постійного місця проживання, що в подальшому унеможливить надання нею показань, просив провести її допит в судовому засіданні під час досудового розслідування).*

Рекомендації щодо організації проведення допиту та опитування дитини

Організація провадження, середовища та мови, дружніх до дітей (1)

- Під час всіх розглядів, до дітей потрібно ставитися з урахуванням їх віку, їх особливих потреб, їх зрілості та рівня розуміння, а також беручи до уваги будь-які труднощі у спілкуванні, які вони можуть мати. **Справи за участю дітей повинні розглядатися в обстановці, яка не залякує та є чутливою до дитини.**

- **Перш ніж почати розгляд, діти повинні бути ознайомлені з приміщенням суду або іншими об'єктами, а також з ролями й особами посадових осіб, що беруть у ньому участь.**

- Повинна використовуватись **мова**, яка відповідає віку та рівню розуміння дитини.

Організація провадження, середовища та мови, дружніх до дітей (2)

- При заслуховуванні або опитуванні дитини під час судових та позасудових розглядів, а також під час інших заходів, судді та інші фахівці повинні **спілкуватись з дитиною з повагою та делікатністю**
- Діти повинні мати можливість бути **у супроводі** батьків або, у відповідних випадках, дорослого за їх вибором, якщо не було прийнято протилежного вмотивованого рішення щодо цієї особи.
- **Методи опитування**, такі як відео-або аудіо-запис чи попередні закриті судові слухання, повинні використовуватись та **розглядатись як допустимі докази.**

Організація провадження, середовища та мови, дружніх до дітей (3)

- **Судові засідання** за участю дітей **повинні бути адаптовані** до темпу та тривалості концентрації уваги: повинні бути спланованні регулярні перерви, а слухання не повинні тривати занадто довго. Для полегшення участі дітей відповідно до повної пізнавальної здатності та для підтримки їх емоційної стійкості, порушення та відволікання під час судового засідання мають бути зведені до мінімуму.

- Наскільки це доцільно і можливо, **кімнати опитування** та очікування повинні бути організовані з дружнім до дітей оточенням.

- Наскільки це можливо, повинні бути створені **спеціалізовані суди** (або судові палати), процедури й інститути для дітей, які знаходяться у конфлікті з законом. Це може включати створення **спеціалізованих підрозділів в поліції, судових органів, судової системи та прокуратури.**

Загальні рекомендації під час організації допиту або опитування:

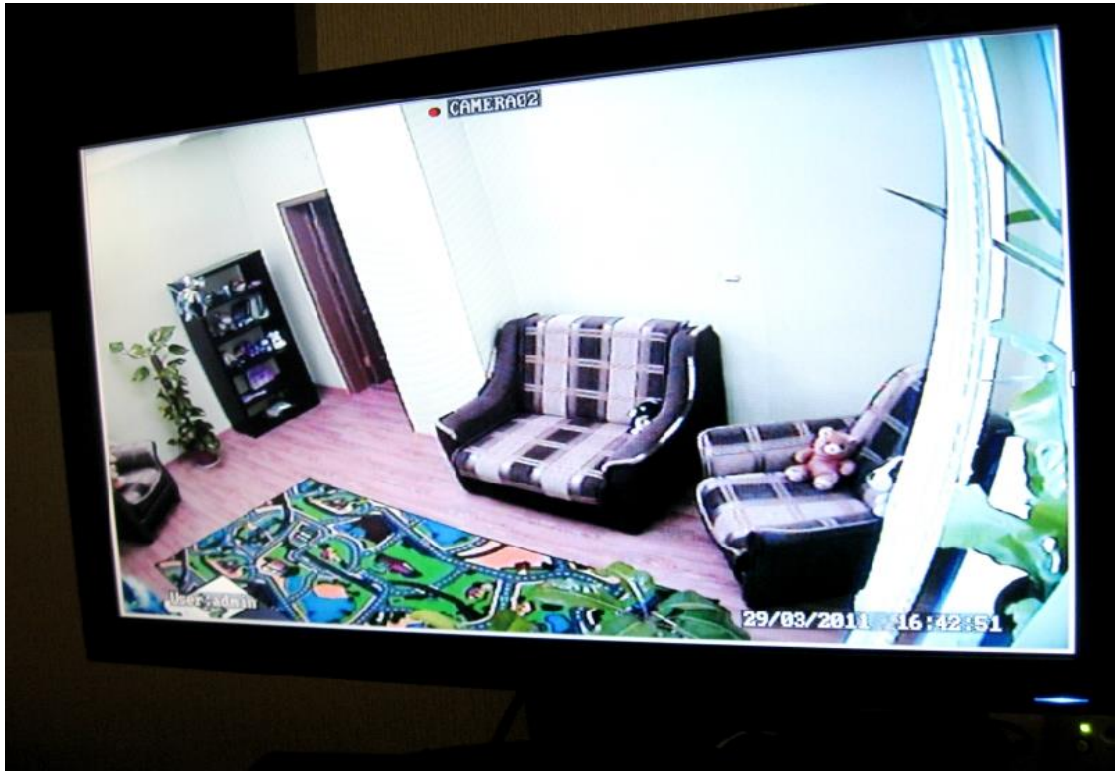
- місце проведення допиту та опитування: «зелена кімната» або «методика зеленої кімнати»
- вибір часу і частини дня проведення допиту та опитування
- особи, які проводять і беруть участь в допиті та опитуванні
- процес опитування

Вільтюс, Литва

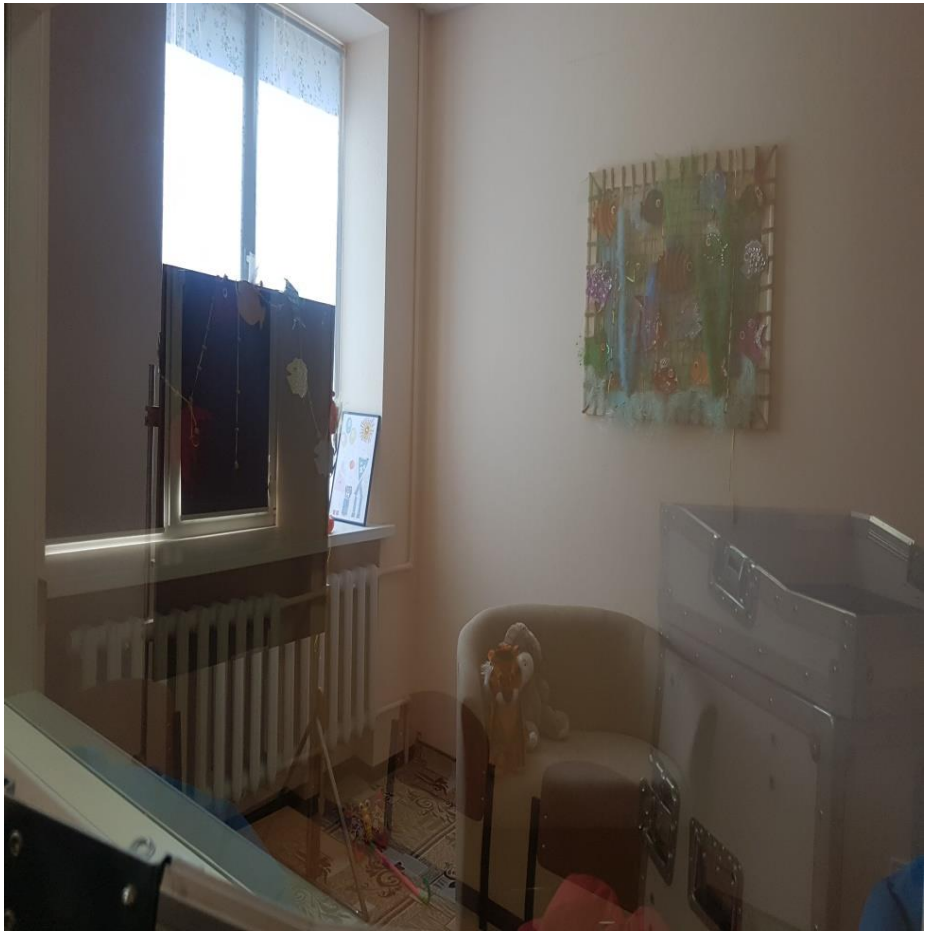
КИЇВ

Одеса

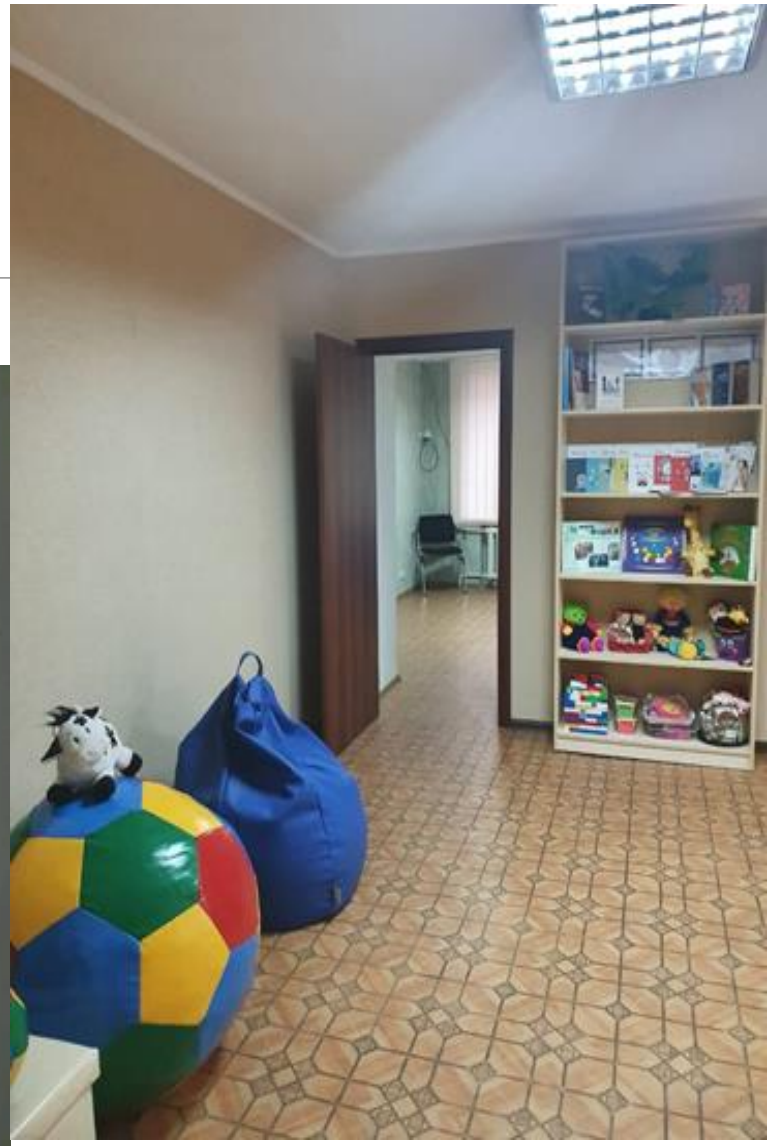

Кривий Ріг

Проведення допиту або опитування відповідно до обґрунтованих, з точки зору науки та практики, фаз:

01	02	03	04	05
ПОПЕРЕДНЯ ФАЗА	ВСТУПНА ФАЗА	ФАЗА ВІЛЬНОЇ РОЗПОВІДІ	ФАЗА ДЕТАЛЬНИХ ЗАПИТАНЬ	ЗАВЕРШАЛЬНА ФАЗА

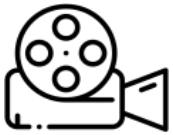
Ефективна фіксація допиту:

документування шляхом нотування (протоколювання)

фіксування за допомогою аудіоносіїв

фіксування з використанням відеокамери

комбінації вищеперелічених технік

Робота з кейсами

- Ознайомтесь із кейсом

- Як має відбуватись допит / опитування дитини, щоб дія відповідала критерію «безпечний» в розумінні дитини?

- Що залежить від адвоката, щоб допит / опитування дитини відбулось саме так.

Онлайн-курс:

Допит дитини: процесуальні та психологічні особливості

Курс стане у нагоді особам, які безпосередньо дотичні до питань організації та проведення допиту дитини: насамперед, слідчим, суддям, прокурорам, адвокатам, а також психологам, педагогам, законним представникам дитини. Курс розроблено ВГЦ «Волонтер» за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (Юнісеф) в Україні.

https://e-learning.legalaid.gov.ua/

Дякую за увагу!

Під час семінару використовувались матеріали, розроблені ВГЦ «Волонтер», проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» та програми професійного розвитку адвокатів «Адвокат Майбутнього»